Servet-i Fünûn Yazıları I

ESTETİK

(Hikmet-i Bedayi)

Hüseyin Cahit Yalçın

Hazırlayan
İsmail Alper Kumsar

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1612
KÜLTÜR SERİSİ: 917

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-605-155-379-5

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ANA BASIN YAYIN GIDA İNŞ.SAN.VE.TİC.A.Ş
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622 Sk.
Güven İş Merkezi Nu:6/13, Bağcılar-İstanbul
Sertifika Numarası: 20699 Tel: (0212) 446 05 99

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul- 2021

Hüseyin Cahit Yalçın: 1875 yılında Balıkesir'de doğan Hüseyin Cahit, ilk ve orta öğrenimini Serez'de tamamlayıp 1893-1896 yılları arasında Mekteb-i Mülkiye'de okumuş, mezuniyetini takiben Maarif Nezareti'nde beş yıl çeşitli kalemlerde çalıştıktan sonra, 1901 – 1908 yılları arasında Vefa ve Mercan idadilerinde, öğretmenlik ve idarecilik yapmıştır. 1891'de Ahmed Mithat Efendi'nin tesiriyle *Nâdide* adlı cinayet romanını yazan, *Servet-i Fünûn* dergisinde 1897'den itibaren hikâye, roman ve tenkitleri yayınlanan Cahit, II. Meşrutiyet'le birlikte İttihat ve Terakki'nin saflarında siyasi mücadeleye atılmıştır. İttihat ve Terakki'nin merkez-i umumi üyesi ve geleceğin büyük sözlükçüsü Hüseyin Kâzım Kadri'nin ve Tevfik Fikret'in davetiyle *Tanin* gazetesini çıkarmaya başlamış; Fikret'in birkaç ay sonra, Hüseyin Kâzım Kadri'nin de Serez mutasarrıflığına tayini dolayısıyla Şubat 1909'da ayrıldığı gazetenin imtiyazı kendisine kalmış ve uzun yazı hayatı boyunca adıyla birlikte anılacak olan bu gazeteyle Türk matbuatında silinmez bir iz bırakmıştır.

Tanin gazetesi, ilk devresinde (1 Ağustos 1908 – 31 Ekim 1918) 3550 sayı neşredilmiş, bu evrede 1914'e kadar Hüseyin Cahit'in yönetiminde kalmıştır. Tabii bu yayın faaliyeti, bazı kesintilere de uğramıştır: 31 Mart Vak'ası'nda *Tanin*'in matbaası dağıtılmış ve Hüseyin Cahit, isyancıların Lazkiye mebusu Mehmed Aslan'ı o zannederek öldürmeleri üzerine Selanik'e kaçmak zorunda kalmıştır. Hareket Ordusu'nun şehre girişinden sonra geri dönebilen Hüseyin Cahit, sonraki yıllarda da İttihatçı karşıtı hükûmetlerce kovuşturulmuş, gazetesi kapatılmış ve Kasım 1912'de bu defa Viyana'ya kaçmak zorunda kalarak, ancak Babıali Baskını sonrasında geri dönebilmiştir. İlginçtir ki bu defa da İttihat ve Terakki'nin bazı icraatlarını eleştirmekten geri kalmayan Hüseyin Cahit, 1914 Ocak'ında gazeteyi İttihat ve Terakki Fırkası'na devretmek zorunda bırakılmıştır. I. Dünya Savaşı'nın sonunda İstanbul'un işgali üzerine 1919 Haziran'ında Malta'ya sürülen Hüseyin Cahit, 1921 Nisan'ında kurtulup İstanbul'a döndükten sonra *Tanin*'i tekrar çıkartmaya başlamış, 14 Ekim 1922 – 16 Nisan 1925 arasında 903 sayı olarak neşredilen bu ikinci devrenin ilk 38 sayısı *Tanin* adına izin alınamadığı için *Renin* adıyla çıkmıştır. Gazetenin İttihatçıların görüşlerinin temsil organı olması, Mustafa Kemal Paşa'ya muhalefeti ve Hilafet konusundaki farklı kanaatleri dolayısıyla Cahit İstiklal Mahkemesi'nde yargılanıp

beraat etmiş, Şeyh Said isyanı sonrasında çıkan Takrir-i Sükûn Kanunu eliyle tekrar aynı mahkemeye çıkarılmıştır. Gazetenin yeni kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı desteklemesi de rahatsızlık yaratmış, en sonunda Hüseyin Cahit, bir haber dolayısıyla vatana ihanet suçundan Mayıs 1925'te Çorum'a sürgün edilmiştir. Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklikle bir yıl sonra cezasını tamamlamış sayılan Cahit, Atatürk'ün ölümüne kadar siyaset yapamamış ve hiçbir memuriyete alınmamıştır.

Bu yıllarda *Fikir Hareketleri* (1933 – 1940) dergisini çıkaran Cahit, İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde siyasete dönebilmiş, 1939 – 1954 yılları arasında CHP'nin Çankırı, İstanbul ve Kars milletvekilliklerinde bulunmuştur. *Tanin* gazetesinin üçüncü devresi de 30 Ağustos 1943 – 14 Kasım 1947 tarihleri arasında 1512 sayı sürmüştür. Bu devrede *Tanin*, gerek Alman taraftarlığının gerek Sovyet taraftarlığının karşısında olmuş, her iki akıma karşı bir neşriyat sürdürmüştür. Hüseyin Cahit'in 3 Aralık 1945'te, komünizm propagandasıyla itham ettiği *Tan* gazetesine karşı, "Kalkın Ey Ehl-i Vatan, Bir Vatan Cephesine Lüzum Vardır" başlıklı yazısını neşretmesi ve bu yazıda *"Bu memleket, asırlardan beri şimalden gelen hücumlara karşı koydu. Milletin varlığı, bu ızdıraplar ve felaketlerle yoğrulmuştu. Bu defa yine anavatan topraklarından parçalar ve Türk istikbalinin hatimesini teşkil edecek surette Boğazlar'da üsler isteniyor (...) Büyük vatanperver Namık Kemal'in sesi bugünün parolasıdır: Kalkın Ey... Ehl-i Vatan!.. Mücadele başlıyor. Ve başlamak lazımdır. Çünkü en azgın ve insafsız bir propagandanın Türk vatandaşlarının ruhuna her gün en yıkıcı, yeis verici, ümit kırıcı bir propaganda zehrini dökmesine müsaade edemeyiz. Bir vatan sahibi olmak, bu vatanın içinde hür ve müstakil yaşamak isteyen her Türk bu propagandaya karşı koymaya mecburdur (…) Bunları susturmak için, cevap hükûmete düşmez. Söz, eli kalem tutan gazetecilerin ve hür vatandaşlarındır"* demesi üzerine, bir gün sonra, tek parti devrinin meşhur matbuat hadisesi olan *Tan* baskını gerçekleşmiştir. 1948'den sonra Demokrat Parti'ye karşı *Ulus* gazetesinde çok sert bir muhalefet sürdüren Hüseyin Cahit, yetmiş dokuz yaşında yirmi altı ay mahkûmiyet kararıyla içeri alınmış, bu kararın basında büyük gürültü kopması üzerine üç buçuk ay sonra serbest bırakılmıştır.

Servet-i Fünûn edebiyatı içinde kalem oynatarak yazı hayatına başlayan Hüseyin Cahit'in gerek polemikçiliği gerek siyasi kariyeri dolayısıyla edebiyatçı yanı silik kalmıştır. Onun, bir diğer

önemli faaliyeti, çeşitli Batı dillerinden edebiyat, tarih, felsefe, eğitim ve sair konulardaki 26 bin sayfaya ulaşan tercümeleriyle fikir ve edebiyat tarihimize yaptığı katkılardır. Mesela bu çeviriler arasında, umumi Türk tarihçiliğinin klasik kaynaklarından sayılan, Joseph de Guignes'den, *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sâir Batı Tatarlarının Târih-i Umûmîsi* adıyla çevirip 1923-1925 arasında neşrettiği sekiz ciltlik ve Leone Caetani'den *İslâm Târihi* adıyla çevirip 1924-1927 arasında neşrettiği on ciltlik büyük eserler olduğu gibi, Adolf Hitler'den 1940'ta *Kavgam* adıyla çevirdiği siyasi ve ideolojik hatırat da yer almaktadır. Ayrıca 1903'te Pierre Loti'nin *İzlanda Balıkçısı*, 1906'da Leon Marilie'den *Hürriyet-i Vicdan*, 1924'te Emile Durkheim'dan *Din Hayatının İbtidâî Şekilleri*, 1936'da Anatole France'tan *Allahlar Susamışlardı*, 1947'de Arthur Koestler'den *Sovyet Efsanesi ve Hakikat: Kızıl Rusya'nın İç Yüzü* adlı kitapları dilimize kazandırmıştır.

Polemikleri ve muhalif kimliğiyle basın tarihimizde önemli bir yer edinen Hüseyin Cahit, ömrü boyunca epey yekûn tutan pek çok alandaki yazı çalışmaları sayesinde, S. Coşar'dan öğrendiğimize göre, öldüğü zaman karikatürist Necmi Rıza tarafından hatırasına ağlayan bir dolma kalem çizimiyle uğurlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ....13

BİRİNCİ BÖLÜM
ESTETİK (HİKMET-İ BEDAYİ)

Hikmet-i Bedayie Dair 1
(Şive, Zevk) 25
Hikmet-i Bedayie Dair 2
(Hikmet-i Bedayi, Hüsn) 31
Hikmet-i Bedayie Dair 3
(Mahsulat-ı Fikriye-i Beşeriye, Mahsulat-ı Tabiiye)....42
Hikmet-i Bedayie Dair 4
(Âsâr-ı Sanat Nasıl Vücuda Gelir? Emsile-i Tarihiye)....53
Hikmet-i Bedayie Dair 5
(Edebiyat-ı Cedide Menşei ve Esasları) 69
Hikmet-i Bedayie Dair 6
(On Dokuzuncu Asrın Temayülat-ı Ruhiyesi -Dekadizm-Sembolizm)....82
Hikmet-i Bedayie Dair 7....97
Hikmet-i Bedayie Dair 8
(Sanat: Menşei, Mevzuu, Gayeti, Aksamı) 106
Hikmet-i Bedayie Dair 9
(Gaye-i Hayalî [İdeal]) 120
Hikmet-i Bedayie Dair 10
(Gaye-i Hayalî 2-Sanatın Ahlak ile Münasebeti) 127
Hikmet-i Bedayie Dair 11
(Gaye-i Hayalî 3-Sanatın Ahlak ile Münasebeti) 140
Hikmet-i Bedayie Dair 12 (a)
(Deha) 150
Hikmet-i Bedayie Dair 12 (b)
(Deha) 155
Hikmet-i Bedayie Dair 13
(Şiir)....168
Hikmet-i Bedayie Dair 14
(Sanat ve Şiirin İstikbali 1)....177
Hikmet-i Bedayie Dair 15
(Sanat ve Şiirin İstikbali 2)....192
Hikmet-i Bedayie Dair 16
(Sanat ve Şiirin İstikbali 3)....205

İKİNCİ BÖLÜM
EDEBİYATA ETKİ EDEN DIŞ UNSURLAR

Taklit 217
Zevk-i Edebîn Esbab ve Suver-i Tahavvülatı 223
Edebiyat ve Ahval-i İktisadiye 235
Edebiyat ve Ahval-i İklimiye 252
Edebiyat ve Mizac-ı Üdeba 266
Ulûm ve Fünûnun Edebiyata Tesiri 275
Ulûm ve Fünûnun Şiire Tesiri 286
Edebiyatın Ulûm ve Fünûna Tesiri 296
Edebiyat ve Musiki 305
Edebiyat ve Hukuk 315

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
EKLER

Ek-:1 Romanlara Dair **(Bizde Hikâye)** 325
Ek-:2 Romanlara Dair **(Edebiyat, Haric-i Edebiyat)** 337
Ek-:3 Romanlara Dair **(Edebiyat ve Ahlak)** 344

İNDEKS / 351

Hüseyin Cahid Yalçın

"Taha Toros Arşivi"

ÖN SÖZ

Estetik, Grekçe "aisthesis" ya da "aisthanesthai" kelimelerinden gelir. "Aistheis"; "duyum, duyulur algı" anlamlarına gelirken "aisthanesthai" kelimesi "duyu ile algılamak" anlamında kulanılmaktadır. Buradan hareketle estetiği "duyulur algının sağladığı bilgiyle ilgili bir bilim" olarak tanımlamak mümkün.[1] "Aisthesis" kelimesini "hassasiyet" olarak anlamlandıran Suut Kemal Yetkin, estetik ilmini ise "his ilmi" olarak tanımlar.[2] Kelime tarihsel süreç içinde "güzelden, sanatın mahiyetinden, çeşitli sanatların tekniğinden söz eden ilim" anlamını kazanmıştır. Kelimeyi bu anlamı ile ilk kullanan kişi Alman düşünür Gottlieb Baumgarten (1714-1762)'dir. Baumgarten'e göre estetik "güzel üzerine düşünme bilimi"dir. Amacı ise bütün sanatlar için geçerli ortak yasaları araştırmaktır.

Baumgarten, bilgiyi duyusal ve aklî olmak üzere ikiye ayırır. Ona göre duyusal bilgiyi bulanık, aklî bilgiyi ise açık seçik tasavvurlarla elde ederiz. Bu iki tasavvur arasında bir de açık olduğu hâlde seçik olmayan, yani karışık tasavvurlar vardır. Bu anlamda açık ama karışık olarak duymak mümkündür. İşte Baumgarten'a göre açık ama karışık olarak duyulan bölge estetiğin alanıdır, sanatın gerçekleştiği yerdir.[3] Santiello, Baumgarten'in belirlediği yeri şöyle ifade eder: "Bulanık duyumdan açık ve seçik kavrayışa geçişi sağlayan bir ara evre olan sanatsal etkinlik, aslında duyusal etkinliğin içinde kalmakta, ama bu etkinliğin en üstün derecesini oluşturmaktadır."[4]

---

1 İsmail Tunalı, *Estetik,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 13.

2 Suut Kemal Yetkin, *Estetik,* Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s. 1.

3 Bedrettin Cömert, *Estetik,* De ki Yay., Ankara, 2013, s. 23.

4 Akt.: Bedrettin Cömert, *a.g.e,* s. 24.

"Estetik"in bir disiplin olarak ortaya çıkışı her ne kadar XVIII. yüzyıla denk düşse de bu bilimin kapsamına giren birçok sorun, daha işin başından beri araştırılmıştır. Onun için, denilebilir ki estetik düşüncenin tarihi, 2500 yıl öncesine kadar gider.[5] Yüzyıllar boyu devam eden estetik çalışmaları Kant, Schiller, Hegel, Herbert Spencer, Jean-Marie Guyau, Benedetto Croce, Charles Lalo gibi isimlerin gayretleri ile oldukça zengin bir birikime ulaşmıştır.

Türk edebiyatında estetikle ilişkilendirilebilecek meselelere temas eden metinler, Batı düşünce dünyasında olduğu gibi her zaman vardı. Çünkü edebî metin, tabiatı gereği güzel olana yaklaşma eğilimi içindedir. Edebî metni ortaya çıkaran sanatkâr bu eğilimi bildiği için güzellik meselesi üzerine düşünüyor ve bunu ifade ediyordu. Divan edebiyatında, klasik düşünce dünyamızın kendine özgü güzellik algısını yansıtacak onlarca beyite rastlayabilmek mümkündür. Ancak edebiyatçılarımızın güzele, estetik bilimi çerçevesinde yaklaşmaları XIX. yüzyılın son çeyreğindedir. Halef Nas'ın ihtiyatlı tespitine göre Ahmet Mithat Efendi'nin, 16-20 Teşrinievvel 1883 tarihli "Nefaset-i Tabiiye ve Sanayi-i Nefise" başlıklı yazısı "modern sanat ontolojisinin estetik içinde vardığı önemli meselelerden tabiat ve sanat eseri ayrımına gitmesi" bakımından edebiyatımızdaki estetiğe dair ilk yazıdır.[6] Bu yazıdan sonra Türk matbuatında estetiğe dair yazılar çoğalmaya başlar. Bu yazıların tamamında, klasik güzellik ilmi olan bedi'nin, güzeli izah edemeyeceği yönünde bir kanaat vardır. Abdülhalim Memduh, Sakızlı Ohannes, Tevfik Fikret, Cenap Şahabeddin, Nurettin Ferruh, Rıza Tevfik gibi bu

[5] Moıssej Kagan, *Güzellik Bilimi Olarak Estetik ve Sanat,* (Çev.: Aziz Çalışlar) Altın Kitaplar Yay., İstanbul, 1982, s. 4.

[6] Halef Nas, *Türk Edebiyatında Estetiğin Doğuşu,* Hece Yay., Ankara, 2019, s. 63-70.

konuda söz söyleyenlerin tamamında eski güzellik kaidelerini hatta Ekrem'in güzellik anlayışını terk etme eğilimi görülür.[7]

Hüseyin Cahit Yalçın'ın "Hikmet-i Bedayie Dair" üst başlığı ile on altı yazı hâlinde yayımladığı yazı dizisi Türk edebiyatında estetik meselesini bir bütünlük içinde ele alan ilk yazı dizisidir.[8] Bu yazıların ilki 14 Nisan 1898'de *Servet-i Fünûn* dergisinin 370. sayısında, sonuncusu ise 13 Ekim 1898'de yine *Servet-i Fünûn*'un 396. sayısındadır. Bu dizinin ortaya çıkması, daha evvel Mehmet Rauf'un yazdığı bir yazı ile ilgilidir. Mehmet Rauf, 1 Eylül 1897 tarihli ilgili yazısında romanların belli şart ve kayıtlarla yükümlü olamayacağını; zamanın değişmesine bağlı olarak öne sürülecek şartların da değişip anlamsızlaşabileceğini; "tabiî, ahlakî, hayalî, hakikî" gibi ölçülerin anlamsız olduğunu, yeni eserlerin tetkikinde bu ölçülere bağlanmamak gerektiğini ifade eder.[9] Ona göre edebî eserin başarı veya başarısızlığını yazarın maksadını takip ederek değerlendirmek daha makul bir ölçüdür:

> Daima muharririn maksadı takip edilmeli, bu maksat bulunmalı bunda ne kadar muvaffak olunmuş? Bunu eda için kullanılan usûl ne derecede bir muvaffakiyet ve deha ile kullanılmış? Beyan edilen mütalaa zahmete, yazılmak zahmetine değer bir şey midir? Münekkidin vazifesi işte bu noktaları aydınlatmaktır.[10]

Bir eserin değerlendirilmesindeki ölçüyü bu şekilde belirleyen Mehmet Rauf, bu "nazik ve müstehil" işi bizde yapabilen bir eleştirmene rastlamadığını, "edebiyatları la-

---

[7] Halef Nas, *a.g.e*, s. 78.

[8] Bu tespit Halef Nas'a aittir. Halef Nas, *a.g.e.,* s. 92.

[9] Mehmet Rauf, "Romanlara Dair 1 -Bizde Hikâye-", *Servet-i Fünûn,* S. 344, s. 86-90. Mehmet Rauf'un bu yazısı için bkz.: Ek-1.

[10] Mehmet Rauf, *a.g.m.,* s. 87.

zım olduğu kadar tetkik ve takip eden", eleştirinin tarihi gelişimine vâkıf kimse bulunmadığını da ayrıca belirtir.[11]

Mehmet Rauf'un bu yazısından sonra Hüseyin Cahit, "Edebiyat, Haric-i Edebiyat" ve "Edebiyat ve Ahlak" başlıklı iki yazı kaleme alır.[12] Bu yazılarında hem arkadaşının söylediklerini açıklamaya hem de Mehmet Rauf'un romanların hiçbir kayıt ve şarta tabi olmayacakları iddiasından hareketle: "Öyleyse *Haydut Montari* ve emsali kitaplara da *Mai ve Siyah* gibi roman diyeceğiz." sözlerini sarf eden kişiye cevap vermeye çalışır. Hüseyin Cahit, bu iki yazısında yaptığı açıklamaların yeterli olmadığını düşünmüş olacak ki bu kitabın ortaya çıkmasını sağlayan "Hikmet-i Bedayie Dair" başlıklı yazı dizisine başlar. Dizinin ilk yazısında, Mehmet Rauf'un düşüncelerini açıklamak için yazdığı iki yazıyı biraz daha açıklamak niyetinde olduğunu belirtir.

Kimi zaman birkaç sayı fasılarla yedi ay devam eden bu tefrika, tam da dekadanlık tartışmalarının en canlı olduğu döneme denk düşer. Bu kronolojik denkliğin anlamı şudur: Hüseyin Cahit, estetiğin ne olduğunu anlatarak muarızlarına dolaylı bir cevap vermektedir. Aynı dönemde Mehmet Rauf bir koldan "Tekamül-i Tenkit" yazılarıyla tenkidin gelişimini anlatırken bir başka koldan Hüseyin Cahit, "Hikmet-i Bedayie Dair" yazıları ile *Servet-i Fünûn*'un dayandığı estetik temelleri izah etmeye çalışır.

---

[11] Mehmet Rauf, bu eksikliği gidermek için yaklaşık bir yıl sonra "Tekâmül-i Tenkit" başlıklı bir yazı dizisine başlar. Bu dizide eleştirinin tarihsel gelişimini Antik Yunan'dan başlatıp Latin edebiyatı ve Ortaçağ dönemlerindeki vaziyetini verdikten sonra, 17-18 ve 19. Yüzyıl Fransa'sındaki konumunu ele alır. Bkz.: Mehmet Rauf, *Tekâmül-i Tenkit Yazıları*, (Haz.: Halef Nas), Kriter Yay., İstanbul, 2019.

[12] Hüseyin Cahit, Romanlara Dair 2 -Edebiyat, Haric-i Edebiyat-, *Servet-i Fünûn*, S. 347, s. 135-138.; Hüseyin Cahit, Edebiyat ve Ahlak, *Servet-i Fünûn*, S. 358, s. 309. Hem Mehmet Rauf'un hem de Hüseyin Cahit'in bu yazıları için bkz.: Ek-1, Ek-2, Ek-3.

Hüseyin Cahit, serinin daha ilk yazısında amacının temelde *Servet-i Fünûn*'a yöneltilen eleştirilere cevap vermek olduğu hissettirmiştir. Şive ve zevk bahsine dair olan birinci yazıda Servet-i Fünûncular için süregelen "şiveye muhalefet" eleştirisine değinir. Mehmet Rauf'un "…Bir iptila ki insanı harap ediyor." cümlesinin Fransız şivesi ile yazıldığı yönündeki eleştirilere karşılık olarak Muallim Naci'nin Farsça bir ibareyi andıran mısraını öne sürer. "Edebiyatı Cedide -Menşei ve Esasları-" isimli beşinci metin de *Servet-i Fünûn* savunmasını belirginleştiren yazılardandır. Hüseyin Cahit'in bu yazı dizisinde ele aldığı konular şunladır: şive, zevk, estetiğin tarihi, güzellik, fikir ürünleri, sanat eserinin ortaya çıkma şartları, dekadizm, sembolizm, sanatın kaynağı, konusu, amacı, kısımları, gaye-i hayalî (ideal), sanatın ahlakla ilgisi, deha, şiir ve sanatın geleceği.

"Hikmet-i Bedaiye Dair" yazı dizisinde Hüseyin Cahit, birçok filozofun estetik meselelerine dair görüşlerini aktarmakla birlikte Hippolyte Taine'in görüşlerine bağlı olduğunu birçok kez açıkça ifade eder. Bütün bir *Servet-i Fünûn* neslini çok derinden etkilemiş olan Hippolyte Taine'in (1828-1893) "bütün çabası, estetik eleştiriyi, öznellikten kurtarmak onu değişmez kesin kanunlara dayandırmak idi. Bunun için de sanat eserleri hakkındaki yargılara, ilmin metotlarını uygulamak istemişti."[13] Tain'in felsefe eğitimini tamamladığı yıllarda bilimsel gelişmelerde baş döndürücü bir hareketlilik söz konusudur. Fizik, astronomi, biyoloji, fizyoloji ve sosyolojideki gelişmeler 19. Yüzyılın ikinci yarısını bilim çağı hâline getirir. Taine rastlantısal, sebepsiz ve gelişigüzel doğduğuna inanılan sanat eserinin "esen rüzgar gibi, belirli şartları ve değişmez yasaları" olduğuna inanır. Taine, bu anlayışını ilk önce kapalı olarak *La Fontaine ve Masalları* (1853), *Pireneler'e Gezi*

[13] Suut Kemal Yetkin, *Estetik Doktrinler,* Bilgi Yay., Ankara, 1972, s. 212.

(1855) gibi eserlerinde daha sonra da açık ve kesin olarak *İngiliz Edebiyat Tarihi* (1864) isimli kitabının önsözünde ifade eder. 26 Ekim 1864'te Paris Güzel Sanatlar Okulu'nda, Viollet Le Duc'ün yerine estetik ve sanat tarihi profesörü olarak geçince düşüncesini bütün plastik sanatlara uygulamaya başlar. 1881'de, *Sanat Felsefesi* adıyla iki ciltte topladığı ders notları ile teorisine nihai şeklini verir. Tain'in estetik anlayışına göre bir sanat eserini anlamak istiyorsak onun meydana gelişini hazırlayan şartları bulup çıkarmak gerekir. Bu şartlar ise üç tanedir:

1. Sanat eserinin doğduğu fiziksel ve sosyal çevre,
2. Sanat eserini yaratan ırk,
3. Sanat eserinin yaratılışına tanık olan tarihsel an.[14]

Irk, zaman, çevre şeklinde formüle edilen bu görüşün sahibi olan Taine, edebiyatımızda Ahmet İhsan'ın 1893'te Paul Bourget'ten çevirdiği bir yazı ile tanınmaya başlar.[15] Sonrasında *Servet-i Fünûn*'un tenkit sahasındaki önemli ismi Ahmet Şuayb, Taine'in hayatını, felsefesini, tarihçi kişiliğini daha ayrıntılı bir yazı dizisi ile ele alır.[16] Mehmet Rauf, Taine'in münekkit kimliğine eğilir.[17] Hüseyin Cahit ise elinizde tuttuğunuz bu kitap ile Taine'in estetik görüşlerini değerlendirir. Böylece Taine, edebiyatımızda birçok yönden tanınmış olur.

---

[14] Suut Kemal Yetkin, *a.g.e.*, s. 193-195.

[15] Hacer Gülşen, *Şahabettin Süleyman'ın Tenkidat-ı Edebiyelerinde Hippolyte Taine Tesiri*, Cinius Yay., İst., 2014, s. 55.

[16] Bkz. Ahmed Şuayb, *Hayat ve Kitablar,* (Haz.: Erdoğan Erbay), Çizgi Kitabevi, Konya, 2018, s.31-154.

[17] Mehmet Rauf, *Tekâmül-i Tenkit Yazıları,* (Haz. Halef Nas), Kriter Yay., İstanbul, 2019. Taine'nin *Servet-i Fünûn* yazarları üzerindeki etkisi hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Bilge Ercilasun, *Servet-i Fünûn'da Edebî Tenkit*, MEB Yay., İstanbul, 1998.

Taine'nin estetik görüşlerini tanıtan ve hararetle savunan Hüseyin Cahit, II. Meşrutiyet'ten sonra daha çok siyasi meselelerle ilgilendiği için edebiyatçı kimliği geri planda kalmıştır. Bu eser ve daha önce hazırlamış olduğum *Kavgalarım*[18] isimli eseri, Hüseyin Cahit'in gölgede kalan edebiyatçı kimliğinin -hikâyeleri ve romanları dışında teorik görüşleriyle- yeniden gündeme gelmesini sağlayacaktır diye umut ediyorum. Bu yazılar, Hüseyin Cahit'in polemikçilik dışında estetiğe vukufiyetini de gösteriyor.[19] Bu metinlerin günümüz harflerine kazandırılması gerektiği konusunda kıymetli ağabeyim Tahsin Yıldırım'ın ısrarları ile metinleri aktarmaya başladım. Bu işe girişmişken *Servet-i Fünûn*'daki günümüz harflerine aktarılmayan diğer edebî yazıları yayımlamanın bütünlüğün sağlanması bakımından önemli olacağını düşündüm. Şimdilik elinizde tuttuğunuz *Estetik -Hikmet-i Bedayie Dair-* isimli bu ilk cilt ortaya çıktı. Daha sonra *Türk* ve *Batı Edebiyatına Dair* diye isimlendirmeyi düşündüğüm bir cilt daha hazırlayacağım.

Hüseyin Cahit'in "Hikmet-i Bedayie Dair" yazı dizisiyle bütünlük oluşturduğunu düşündüğüm üçü telif, yedisi tercüme on yazısını da bu kitabın ikinci bölümü olarak tasarladım. Bu yazılardan "Taklit" başlıklı olanı hariç tamamı "Hikmet-i Bedayie Dair"den yaklaşık üç yıl sonra yayımlanmıştır. "Taklit" isimli yazı, edebî metinlerin bir başka metinden etkilenme meselesini ele almaktadır. "Zevk-i Edebînin Esbab ve Suver-i Tahavvülatı" başlıklı ikinci yazı, edebî zevkin dönem ve kişilere göre nasıl ve niçin değiştiğini ele alıyor. Diğer yazılar ise edebiyata etki eden faktör-

---

[18] Bkz.: Hüseyin Cahit Yalçın, *Kavgalarım,* Ötüken Yay., İstanbul, 2019.

[19] Hüseyin Cahit'in "estetik"e ilgisi yıllar sonra da devam etmiş ve Finlandiyalı meşhur yazar Yrjö Hirn'in *The Origins of Art* [Güzel Sanatların Kökeni] isimli eserini Türkçeye aktarmıştır. bkz.: Yrjö Hirn, *Sanayi-i Nefisenin Menşeleri*, (Çev. Hüseyin Cahit Yalçın), Tanin Matbaası, İstanbul, 1925., 381 s.

ler (iklim, mizaç) ve edebiyatın başka disiplinlerle (iktisat, hukuk, musıki) ilişkisine odaklanıyor. Geriye kalan üç yazı ise dönemin popüler meselelerinden edebiyat ve bilim ilişkisine dikkat çekiyor.

Kitabı hazırlarken orijinal diline müdahale etmedim. Günümüz okuru için yabancı sayılabilecek kelimelerin anlamlarını dipnotlarda verdim. Çeşitli özel isimlere, kişi, kurum ve olaylara dair açıklayıcı dipnotları kelime karşılıkları zaten yoğun olduğu için çok gerekli olmadığı müddetçe vermedim. Kitapta geçen tüm özel isimleri orijinal yazılışları ile dizine eklemek suretiyle kitaptan yararlanmayı kolaylaştırmayı hedefledim. Kitabın hazırlanması sırasında yardım ve teşviklerini esirgemeyen kıymetli ağabeyim Tahsin Yıldırım'a, Fransızca özel isimlerin okunması konusunda yardımını esirgemeyen değerli kardeşim Harun Ceylan'a, kıymetli editörüm Göktürk Ömer Çakır'a ve eserin yayınını üstlenen Ötüken Neşriyat'a teşekkürü bir borç bilirim.

İsmail Alper KUMSAR
Düzce 2020

Hippolyte Taine

BİRİNCİ BÖLÜM

ESTETİK

(HİKMET-İ BEDAYİ)

HİKMET-İ BEDAYİE DAİR 1

(Şive, Zevk)

Şive, şiveye muhalefet, âsâr-ı cedide-i edebiye[1] hakkında bir vasıta-i tariz[2] ki her canı isteyen istimal[3] ediyor. Çünkü yalnız bunu söylemekle bu eserlerin şiveye muhalif olduğunu iddia etmekle bir şey yapılmış zannolunabiliyor. Hâlbuki bundan kolay ne tasavvur edilir? Delile mukarin[4] olmadıktan sonra her isteyen eski, yeni bütün eserleri bu kusur ile itham edebilir. Fakat iş ciddi telakki edilmek istenilirse bunun yek nazarda zannolunduğu kadar kolay olmadığı anlaşılır. Zira bir eserin şiveye mugayir olduğunu iddia etmek için evvela şivenin ne olduğunu bilmek, bunu tayin etmek lazım gelir. Şivenin ne olduğunu hakkıyla meydana çıkarmadıkça ortaya sürülecek iddialar hep muterizin[5] kavl-i zatiyesinden[6] ibaret kalmak zaruri bulunur ki bunun da hiç hükmü olmaz. Lakin şivenin ne demek olduğu bu kadar kat'i bir surette gösterilebilir mi? Bunu hakkıyla tarif kabil olur mu? Zannetmem. Birtakım kavaid-i lisaniye var ki birer mihenk gibidir; mikyas-ı harare[7] ile havanın, mayiatın[8] derece-i hararetini bulup tayin ettiğimiz gibi bu kavaidi elimizdeki eserlere tatbik ile doğru yahut yanlış olduğunu şüpheye mahal kalmayacak surette gösterebiliriz. Fakat şive için böyle kat'i bir düstur bulunamaz. Bunun için şiveyi de zevkte dâhil addetmek zaruri olacaktır.

---

[1]**âsâr-ı cedide-i edebiye**: edebiyatımızın yeni eserleri [2]**vasıta-i tariz**: alay vasıtası [3]**istimal (et-)**: kullanmak [4]**mukarin (ol-):** dayanmak [5]**muteriz**: itiraz eden [6]**kavl-i zatiye**: kişisel düşünceler [7]**mikyas-ı harare**: termometre [8]**mayiat**: sıvılar

HİKMET-İ BEDAYİE DAİR 2

(Hikmet-i Bedayi, Hüsn)

Edebiyatımız hakkında bugün ortaya saçılan bu kadar garip mütalaalar şüphesiz fıkdan-ı malumattan[1] neşet ediyor. Filhakika âsâr-ı edebiyenin mahiyeti hakkında lisanımızda yazılmış makalat o kadar azdır ki adeta yok gibidir. Hele nedense bu gibi mübahese bizde minelkadim[2] şayan-ı ehemmiyet görülmemiştir. Lisan-ı Arap'ta buna dair kitaplar bulunmak gerektir. Araplar, Yunan-ı kadimin tekmil[3] âsâr-ı ilmiye ve hikemiyesini ahz[4] ettikleri cihetle felsefenin bir şubesi olan ilm-i hüsn ile de iştigal etmiş olmaları lazım gelir. Mamafih Arapça bilmek iddiasında bulunanlar, hazain-i Arabiye[5] dururken Garba müracaatı manasız bulanlar şimdiye kadar ne o yolda bir kitabı tercüme edip ortaya koydukları ne makale suretinde gazetelerde neşrettikleri cihetle bu hususdaki malumatımız da kitaplarımız gibi mefkuttur[6]. Bunun içindir ki Arapça'dan tercümeleri nâkıs olmakla beraber ne kadar olsa yine bir zevk-i edebî vücuda gelmesine hizmet edebilecek bu bahislerin büsbütün fıkdanı[7] şayan-ı teessüf bir noksan vücuda getiriyor. Bu noksan-ı zevki mazur[8] görmekle beraber ıslahına çalışmak da elzemdir. Çünkü tesirat-ı bedayii[9] ahz ve telakkiye hilkaten pek müsait olan tabayi[10] bile kavaid ve şerait-i esasiye-i sanattan[11] gafil olunca

---

[1]**fıkdan-ı malumat**: bilgi eksikliği [2]**minelkadim**: eskiden beri [3]**tekmil**: bütün [4]**ahz (et-)**: almak [5]**hazain-i Arabiye**: Arap hazineleri [6]**mefkut**: yok [7]**fıkdan**: yokluk [8]**mazur (gör-)**: hoş görmek [9]**tesirat-ı bedayi**: güzelliklerin etkisi [10]**tabayi**: tabiatlar [11]**kavaid ve şerait-i esasiye-i sanat**: sanatın temel şartları ve kuralları

HİKMET-İ BEDAYİE DAİR 3

(Mahsulat-ı Fikriye-i Beşeriye, Mahsulat-ı Tabiiye)

Mahsulat-ı fikriye-i beşeriyeyi[1] mesela bir şiiri, bir romanı, bir heykeli, bir eser-i mimariyi, mahsulat-ı tabiiyye[2]; mesela bir ağaç bir ot gibi telakki ve mütalaa ederek ağacın, otun zuhura gelişini izah için bulundukları arz ve iklim nasıl tetkik ve mütalaa olunuyorsa mahsulat-ı fikriye-i beşeriyeyi anlamak için de bunların yetiştiği zaman ve mekânı nazar-ı teemmüle[3] almak, yani şu iki nev' mahsulat arasında bir fark görmemek fikri ancak XIX. asr-ı maarifette, terrakkiyat-ı ulûm ve fünûn[4] ile müyesser[5] olmuş, neşvünema[6] bulmuştur. Bu fikrin en büyük hadimi Hippolyte Taine'dir. Geçen haftaki makalemizde bu üstadın esas mesleğinden bahsolunurken "Mahsulat-ı fikr-i beşer dahi mahsulat-ı tabiiye gibi ancak muhitleri ile izah olunabilir." denilmişti. Bahsin ehemmiyet-i azimesi derkâr[7] olduğundan iyice anlaşılmak için şu nokta üzerinde azıcık ısrar etmek isterim: Eskiden âsâr-ı beşeriyeyi ve bilhassa âsâr-ı sanatı hiçbir sevk ve mecburiyet neticesi olmaksızın tesadüf olarak vücut bulur zannederdik. Taine bu fikirden bahsettiği sırada: "Filhakika sanatkârın kendi keyfine göre ihtira[8] etmesi, halkın bu ihtira âsârını meyyal-i tebeddül[9] bir zevke göre takdir eylemesi şu esen rüzgârlar gibi serbest zannolunabilirse de rüzgârların sabit ve muayyen[10]

---

[1] **mahsulat-ı fikriye-i beşeriye**: insan fikrinin ürünleri [2]**mahsulat-ı tabiiyye**: doğal ürünler [3]**nazar-ı teemmüle (al-)**: göz önünde bulundurmak; etraflıca düşünmek [4]**terrakkiyat-ı ulûm ve fünûn**: fen ve bilimin gelişmesi [5]**müyesser**: mümkün [6]**neşvünema (bul-)**: gelişip büyümek [7]**derkâr**: belli; açık [8]**ihtira**: icat [9]**meyyal-i tebeddül**: dönüşüme eğilimli [10]**muayyen**: belirli

HİKMET-İ BEDAYİE DAİR 4

(Âsâr-ı Sanat Nasıl Vücuda Gelir? Emsile-i Tarihiye)

Takriben[1] üç bin sene evvel* Adalar Denizi[2] sevahil[3] ve cezairinde[4] gayet güzel ve zeki bir ırkın zuhuru görülür ki mensubiyeti, hayatı büsbütün yeni bir surette telakki ediyorlardı. Hintliler, Mısırlılar gibi büyük müessesat-ı diniye[5] içinde yahut Asuriler, İranilar gibi büyük bir teşekkül-i içtimai[6] altında kendilerini ezecekleri yerde "site" namını verdikleri küçük küçük şehirler teşkil ettiler. Bu sitelerden her biri, diğer bir şehir daha tesis edebilir. Ve bu yeni belde serbest bulunurdu. Şu suretle bahr-i sefid[7] sevahilinde birçok mamureler[8] vücuda gelmişti.

Bu mamurede oturanlar geçinmek için çalışmaya mecbur değildiler. Bu vazifeyi haraçgüzarlar[9] ifa eder. Hizmetlerini de esirler görürlerdi. En fakirinin hiç olmazsa bir esiri vardı. Zaten bu hizmet pek külfetli değildi. Cüzi bir şeyle tagaddi[10] ederler, esvap[11] namına kısa bir gömlekle büyük bir manto kullanırlardı. Hanelerini yalnız içinde uyumak noktasından nazar-ı ehemmiyete aldıkları için dar inşa ederler, hiç tahkim etmezlerdi. Bir yatak, iki üç testi… İşte en esaslı esas-ı beytiyeleri[12]…

Herkes mamurede serbest ve kendisine hâkimdi. Kendi hükkâmını[13], memurîn-i ruhaniyesini[14] kendisi intihap[15] ederdi. Bu iki vazife için intihap olunmak hakkına

---

[1]**takriben**: yaklaşık *Philosophie de I'art, t. , …. 73. [HCY] [2]**Adalar Denizi**: Ege Denizi [3]**sevahil**: sahiller [4]**cezair**: adalar [5]**müessesat-ı diniye**: dini kurumlar [6]**teşekkül-i içtimai**: sosyal yapılar [7]**bahr-i sefid**: Akdeniz [8]**mamure**: şehir [9]**haraçgüzar**: haraç veren [10]**tagaddi (et-)**: beslenmek [11]**esvap**: giysi [12]**esas-ı beytiye**: ev eşyaları [13]**hükkâm**: hâkimler [14]**memurîn-i ruhaniye**: din görevlileri [15]**intihap (et-)**: seçmek

HİKMET-İ BEDAYİE DAİR 5

(Edebiyat-ı Cedide Menşei ve Esasları)

On dokuzuncu asr-ı medeniyetin en mühim keşfiyat-ı ilmiye-i esasiyesinden biri, gerek âlem-i maddiyatta, gerek âlem-i maneviyatta hiçbir hadisenin birdenbire, saika-i tesadüfle[1] vücut bulamayıp mutlaka evvelden beri mevcut hafî,[2] celî,[3] büyük, küçük birtakım sebeplerin bir netice-i zaruriyesi olarak vukua geldiği hakkındaki kanun-ı umumidir. Bu kanunun, hususiyle ulûm-ı ahlakiye ve siyasiyeye tatbiki ulûm-ı mezkûrenin[4] revişini[5] bütün bütün tebdil ile ehemmiyetini fevkalade tezyid[6] eylemiştir. Tarihin, edebiyatın ve alelumum sanatın vücudu izah olunmak için bir ırkın temayülat-ı iptidaiyesinden[7] başlanarak iklim münasebetiyle hadisat-ı tabiiyyenin[8] tesîrinden, bu tesirat sebebiyle tevellüd[9] eden efkâr ü ahlakın müessesat-ı dîniye ve siyasiye üzerindeki nüfuzuna kadar bilcümle vakayii birbirine rabteden zincirin halakat-ı müteaddidesi[10] tayin ve irae[11] olunur. Filhakika bir devrin vakayi-i azime-i esasiyesi[12] her cihete icra-yı tesir etmekten hâlî[13] kalmadığından bir kavmin mesela edebiyatından bahsolunacağı zaman -eğer ciddi bir tetkik icra edilmek istenebiliyorsa- zevahir-i vakayi[14] altında muhtefi[15] leddünniyat-ı esbaba[16]

---

[1]**saika-i tesadüf**: tesadüfi sebepler [2]**hafî**: gizli [3]**celî**: açık [4]**ulûm-ı mezkûre**: bahsi geçen ilimler [5]**reviş**: yol; yöntem; tarz [6]**tezyid (eyle-)**: artırmak [7]**temayülat-ı iptidaiye**: ilkel eğilimler [8]**hadisat-ı tabiiyye**: doğal olaylar [9]**tevellüd (et-)**: doğmak; ortaya çıkmak [10]**halakat-ı müteaddide**: birçok halkalar [11]**irae (olun-)**: gösterilmek [12]**vakayi-i azime-i esasiye**: esas büyük olaylar [13]**hâlî (kal-)**: uzak durmak [14]**zevahir-i vakayi**: görünen olaylar [15]**muhtefi**: gizli [16]**leddünniyat-ı esbab**: gizli sebepler

HİKMET-İ BEDAYİE DAİR 6

(On Dokuzuncu Asrın Temayülat-ı Ruhiyesi -Dekadizm-Sembolizm)

Edebiyatın ve alelumum[1] sanatın, derununda yetiştiği heyet-i içtimaiyenin efkâr ve ahlakından teesüryab-ı husûl[2] olduğu bahsini terk etmeden evvel Fransa'daki Dekadizm ve Sembolizm mesleklerinin suret-i zuhurunu[3] teşrih ve izah etmeyi münasip gördüm. Çünkü edebiyat-ı hazıramızla bu meslekler arasında bir irtibat bulunduğu iddia edilmektedir. Geçen makalede, edebiyat-ı cedidenin menşei ve esasları, heyet-i içtimaiyemizin tahavvülat-ı medeniyesinde[4] taharri[5] olunduğu gibi bu Dekadizm ve Sembolizm fikirlerini de Fransızların ahlak ve âdâtında aramak iktiza ediyor[6].

Fransa'da 1789 vakası, âsâr-ı maziye ile âsâr-ı hazıra beyninde dehşetli bir uçurum açmıştır. Bir devrin vakayi-i azimesi[7], merakiz-i cereyanına[8] uğrayan her şeye vâsi ve kati[9] bir tesir icra eder. Bunun için o esnada heyet-i

---

[1]**alelumum**: genel olarak [2]**teesüryab-ı husûl (ol-)**: etkilenerek meydana gelmek [3]**suret-i zuhur**: ortaya çıkış şekli [4]**tahavvülat-ı medeniye**: medeni dönüşüm [5]**taharri (olun-)**: araştırılmak [6]Mütalaat-ı atiyenin [aşağıdaki değerlendirmelerin] en mühim kısımları Paul Bourget'in "Ahval-i Ruhiye-i Muasırın Hakkında Tecarib-i Kalemiye" ve "Yeni Tecarib-i Kalemiye" namındaki eserlerinden iktitaf edildiği [derlendiği] gibi aksam-ı sairesi için de *Larousse* ansiklopedisi ile Léon Deschamps, Adolphe Brisson, Louis De Saint-Jacques ve Adolphe Retté'nin resail-i muhtelifedeki makalelerine müracaat olunmuştur. [HCY] [7]**vakayi-i azime**: büyük olaylar [8]**merakiz-i cereyan**: akımın merkezleri [9]**vâsi ve kati**: geniş ve kesin

DİZİN

A

A. Nadir 76, 78, 325
Abdülhalim Memduh 14
Abel Hermant 319
Adolphe Brisson 82
Adolphe Retté 82
Ahmet Kemal 76
Ahmet Mithat 14, 77
Ahmet Şuayb 18
Aischylos 217
Albert de Haller (Albrecht von Haller) 153
Alceaus (Midillili Alceus; fr. Alceé de Mytiléne) 220
Alexandre Dumas Fils 240
Alexandre Dumas-zade 321, 322
Alfieri (Vittorio Alfieri) 66
Alfred de Vigny 259, 319
Ali Kemal 26, 79, 80, 81, 149
Almanya 64, 66, 165, 221, 255, 317
Amerika 46, 229, 240, 264, 276
Anatol Baju 95
Andre Chenier 292, 295
Aristo 32, 33, 34, 153, 200
Astra 238
Âşık Garip 173
Âşık Kerem 173
Auber (Daniel François Auber) 312
Augustin Thierry 101

B

Bach (Johann Sebastian Bach) 184
Balzac (Honoré de Balzac) 66, 132, 134, 135, 142, 143, 241, 343
Barbier (Auguste Barbier) 222
Baron Hulot 143
Baudelaire 103, 222
Baumgarten (Alexander Gottlieb Baumgarten) 13, 32, 35
Bayle (Pierre Bayle) 237
Bazin (René Bazin) 327
Beaumarchais (Pierre Beaumarchais) 312
Bedrettin Cömert 13
Beethoven (Ludwig van Beethoven) 66, 200, 307
Bellay (Joachim du Bellay) 258
Benedetto Croce 14
Ben Jonson 39
Berlioz (Hector Berlioz) 184, 191, 305
Bernardin de Saint-Pierre 238
Bette Abla 143
Birinci Napolyon 321
Bir Münasebet 335
Bir Ölünün Defteri 336
Boileau (Nicolas Boileau) 36, 63, 191, 220, 221
Boisseau (Alfred Boisseau) 258
Bourget (Paul Bourget) 18, 80, 81, 82, 327, 331, 332
Bousset (Jacques-Bénigne Bossuet) 63, 267
Britanya Kıtası 263
Buckle (Henry Thomas Buckle) 257
Buffon (Georges-Louis Leclerc Comte de Buffon) 152, 275

Büyük Ada 104
Byron (Lord Byron-George Gordon Byron) 66, 133, 190, 199, 219, 221

C - Ç

Calderon (Pedro Calderón de la Barca) 221
Calypso Adası 260
Camille Lemonnier 329
Campistron (Jean Galbert de Campistron) 221
Candide 262
Carlyle (Thomas Carlyle) 101
Catullus (Gaius Valerius Catullus) 220
Cenap Şahabeddin 14, 76-78
Cenevre 260, 307
Cervantes 123
César Birotteau 241
Chamfort (Nicolas Chamfort) 270
Chanson de Roland 146
Chênedollé (Charles-Julien Lioult de Chênedollé) 294
Charles Lalo 14
Chateaubriand (Vicomte de Chateaubriand) 66, 83, 104, 221, 248
Cherry 326
Chopin (Frédéric Chopin) 184
Çiçero 220
Colbert (Jean-Baptiste Colbert) 236
Comte de Maistre (Joseph de Maistre) 248
Condillac (Étienne Bonnot de Condillac) 269
Cooper (James Fenimore Cooper) 66
Corneille (Pierre Corneille) 63, 135, 147, 220-221, 247, 269
Couerbe (Jean-Pierre Couerbe) 165
Cromvell (Oliver Cromvell) 143
Cuvier (Georges Cuvier) 301
Cyrano de Bergerac 299, 301
Çamlıca 332

D

Dalambert (Jean le Rond d'Alambert) 248
Darwin 44-48, 178, 182, 260, 294
Daudet (Alphonse Daudet) 332
De La Fontaine (Jean de La Fontaine) 63, 120, 202, 220, 252, 259, 301
De Lubac (Henri de Lubac) 303
Defoe (Daniel Defoe) 123
Denner (Balthasar Denner) 110
Descartes 34, 202, 269, 300-301, 303
Destouches (Philippe Néricault Destouches) 221
Dickens (Charles Dickens) 271, 343
Diderot 218, 248, 260, 270, 278, 303
Dimağ ve Müfekkire 151
Dimosthenis 220
Diphilus 220
Don Kişot 123, 132-133
Dördüncü Henry 237, 258
Du Ryer (Pierre du Ryer) 221
Düğün 336
Dumazade 87

E

Edebiyat-ı Hakikiye Dersleri 80
Edmond de Goncourt 259, 272
Ekrem (Recaizade Mahmud Ekrem) 15, 74-76
Elem Çiçekleri 103
Ernest Feydeau (Ernest-Aimé Feydeau) 348
Eugéne Véron 28, 106, 119, 152
Eugenie Grandet 132, 135
Euripides 217, 220

F

Faik Ali [Faik Ali Ozansoy] 77
Faquet (Emile Faquet)
Faust 65
Felsefe-i Sanat
Fenelon 221, 259-260
Fermat (Pierre de Fermat) 300
Feuillet (Octave Feuillet) 327
Flandre Kıtası 253
Flaubert (Gustave Flaubert) 103, 132, 208, 265, 306, 309
Fontenelle (Bernard le Bovier de Fontenelle) 237, 248
France (Anatole France) 98
Franklin (Benjamin Franklin) 276
Fremy (Fremy Edmond) 165
Froissart (Jean Froissart) 220
Fuerbach (Ludwig Fuerbach) 165
Fuzuli 191

G

Gaskonya Havzası 258
Gaulois (Galyalılar) 220
General Rapp 164
Geoffroix Vassenty 204
George Sand 135, 307, 320, 343
Gerrit Dou 163
Gil Blas (Gil Blas de Santillane) 123
Gluck (Christoph Willibald Gluck) 314
Goethe (Johann Wolfgang von Goethe) 66, 135, 199, 201
Goncourd biraderler (Goncourd kardeşler) 103, 338
Görenek 322
Gounod (Charles Gounod) 189
Gürcü Kızı 337
Guyau (Jean-Marie Guyau) 14, 148, 177

H

H. Nazım 76
Halef Nas 14-16, 18
Halid Ziya Bey (Halid Ziya Uşaklıgil) 76
Hallwich (Hermann Hallwich) 204
Hâmid (Abdülhak Hâmid Tarhan) 75
Hamlet 142
Handel (George Frideric Handel) 184
Harpagon 342
Harun Ceylan 20
Haydn (Joseph Haydn) 184, 190-191
Haydut Montari 16, 327

Hegel (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) 14, 32, 119, 154, 156-157
Heine (Heinrich Heine) 66
Helvétius (Claude Adrien Helvétius) 153, 303
Henry Monnier 131
Herakles 200
Herbert Spencer 14, 148, 184, 227
Herodot 56
Homeros 56, 155, 184, 217, 220-221
Horace 220
Hüseyin Daniş (Hüseyin Daniş Pedram) 77
Hüseyin Suat 76, 191
Hutcheson (Francis Hutcheson) 32, 34-35
Huysmans (Joris-Karl Huysmans) 327

I-İ

Isparta 55-56
İbrahim Cehdî 77
İbsen 329
İhtiyar Kız (Vieille Fille) 132
İkdam 26, 79-80, 149
İkinci Katerina 270
İlyada 206
İngiliz Edebiyatı Tarihi 241
İngiltere 34, 39, 44, 64, 66, 98, 136, 143, 221, 257, 260, 317
İngiltere Tarih-i Medeniyeti Medhali 257
Iphigenia 135
İskoçya 35, 61
İslam Bey 74
İsmail Safa 76, 78
İsmail Tunalı 13
İspanya 64, 134, 136, 221
İtalya 43, 66, 311

J

Jacques 82, 248, 259-260, 262, 269-270, 306, 317, 320
Jean Ajalbert 319
Jean Grave 319
Jean Marie Guyau 177
Jean-Baptiste Dubos 153
Jean-Jacques Rousseau 317
Joinville (Jean de Joinville) 220
Joseph de Maistre 259, 318
Jurnal 80

K

Keats (John Keats) 287
Kant (Immanuel Kant) 14, 32, 35, 154, 166-167
Kavgalarım 19, 81, 149
Kıbrıs 260
Kırım Harbi 72
Kıskaç 322
Korsika 260
Köy Hekimi 135

L

La Dame Aux Camelias (Kamelyalı Kadın) 326
La Fontaine 17, 63, 202, 220, 252, 259, 301
La Fontaine ve Masalları 17
Lamarck 45
Lamartine (Alphonse de Lamartine) 151, 260, 290-292, 311
Lamennais (Hugues Felicité Robert de Lamennais) 36
Laplace (Pierre-Simon Laplace) 204
Larousse 82, 151
Lassaigne (Jean Louis Lassaigne) 165
Lavoisier (Antoine Lavoisier) 275
Le Sage (Alain René Le Sage) 123
Leconte de Lisle 212-213
Leibniz (Gottfried Leibniz) 35
Lemaitre (Jules Lemaitre) 327
Léon Deschamps 82
Liszt (Franz Liszt) 307
Lizbon 262
Lord Byron 133, 190, 221
Louis De Saint-Jacques 82
Louis Pardi 66
Louvre Müzesi 110
Lucien Descaves 319
Lucretius 211, 220, 292
Lucrezia Borgia 272
Lügat-ı Felsefiye 153

M

Macbeth 142
Madam De Stael 83
Madam Gervaisais 103
Madame Bovary 265
Madame de La Fayette 343
Madame de Maintenon 236
Madame de Sévigné 63
Madame de Stael 83
Madame Marya Cheliga 322
Maeterlinck 329
Mahkûmun Son Günü 319
Mai ve Siyah 16, 76, 337
Maillat (Benoît de Maillet) 45
Malherbe (François de Malherbe) 120
Manfred 65
Manon Lescaut 123, 269
Margerette Clue 135
Marivaux (Pierre de Marivaux) 248
Marlowe (Christopher Marlowe) 39, 146
Marqui Départ 135
Marquis d'Argenson 276
Matmazel Scudéry 122
Mauppassant 332
Mehmet Rauf 15-18, 27, 30, 76, 336-337, 342-343
Mektep 76
Menemenlizade Tahir Bey 76
Menkıbetü'l-A'sâr (La Légende Des Siècles) 185
Mercier 319
Mercure de France 98
Meyerbeer (Giacomo Meyerbeer) 312
Michelet (Jules Michelet) 101
Mikelanj 200
Milton 221
Mimar Solness 329

Minorka 260
Mirabeau (Honoré Gabriel Riqueti de Mirabeau-Kont Mirabeau) 143
Mirbeau (Octave Mirbeau) 270
Moıssej Kagan 14
Moliere 63, 153, 220-221, 236, 247, 301, 321, 342
Montaıgne 220
Montesqeui 153
Montgolfier Biraderler 299
Montluc (Seigneur de Montluc) 258
Moreau (Jacques-Joseph Moreau) 160-165
Mösyö Renard (Jules Renard) 235, 256
Musset (Alfred de Musset) 190, 209, 219, 221, 226, 230, 286
Musurus Paşa 72

N

Nabizade (Nabizade Nazım) 332, 335
Nana 326
Napolyon 164, 201, 321
Nedim 191
Nefi 191
Nemide 325, 335
Newton 153, 183, 287
Nouvelle Heloise 269, 320
Nurettin Ferruh 14

O

Offenbach (Jacques Offenbach) 305
On Altıncı Louis 144
On Dokuzuncu Louis 236
On Dördüncü Louis 62, 125, 136, 247
Otaheite Adası 260
Othello 142

P

P. Andre 32, 34-35
Paris 18, 26, 79-80, 240, 255, 267, 271, 276, 307, 312
Paris Hakkında Notlar 307
Parmenides 200
Pascal (Blasie Pascal) 36, 63, 159, 300
Pasteur 303
Paul Adam 327
Paul Hervieu 322
Paul Janet 151, 160-163
Paul Louis Courier 298
Peoetik Meditasyonlar 84
Princess 135
Philosophie de l'Art 148
Pierre et Jean 326
Pierre Loti 261
Pietro Mascagni 333
Pireneler'e Gezi 17
Plautus (Titus Maccius Plautus) 220, 342
Poèmes Antiques 212
Poèmes Barbares 212
Princesse de Cleve 320
Provence 256
Pulci (Luigi Pulci) 219

R

Rabelais (François Rabelais) 220, 258
Racine 63, 83, 123, 145, 147, 190, 204, 220-221, 247, 259
Rahip Prévost 123
Reid (Thomas Reid) 32, 35
Renan (Ernest Renan) 179, 182-184, 189, 318
Rene 65
Richardson (Samuel Richardson) 135
Richelieu (Armand Jean du Plessis de Richelieu) 120
Rıza Tevfik 14
Robinson Crusoe 123
Roma 58, 84, 103, 151, 221, 292
Ronsard (Pierre de Ronsard) 220, 258
Roubinet 45
Rougon-Macquart 335
Rüştü Necdet 76, 325
Rusya 64

S-Ş

Safvetî Ziya 76, 325
Sainte Augustine 32, 34
Sainte-Beuve 327
Sakızlı Ohannes 14
Sanat Felsefesi 18
Santiello (Giovanni Santinello) 13
Sappho 220
Scènes De La Vie Bourgeoise 131
Schelling (Friedrich Schelling) 32, 35
Schiller 14, 199
Schopenhauer 87
Schumann (Robert Schumann) 184
Scribe (Eugène Scribe)
Sedaine (Michel-Jean Sedaine)
Sefiller
Sénèque (Lucius Annaeus Seneca) 220
Sergüzeşt 325, 335-336
Servet-i Fünûn 15-19, 28-30, 40-41, 52, 68, 74, 76-77, 80-81, 96, 105, 119, 124, 126, 139, 149, 154, 167, 176, 191, 204, 213, 222, 234, 251, 265, 274, 285, 295, 304, 314, 322, 336, 343, 350
Şeyh Galip 191
Seyyie-i Tesamüh 335
Sezai Bey (Sami Paşazade Sezai) 76
Shakespeare (William Shakespeare 1564-1616) 39, 123, 134, 142-143, 145-147, 184, 190, 217-218, 221, 271, 305, 343
Sicilya 56, 61
Sîret (Hüseyin Siret Özsever) 76
Sokrat
Sophokles 200, 217, 220
Sorbonne 73
Spiritüalizm 86
Stendhal
Stephane Mallerme 96
Süleyman Nesip 76
Sully Prudhomme 209-211, 260, 287, 289-290
Suut Kemal Yetkin 13, 17-18
Şampanya (Champagne) 157, 254

T

Tabiat Hakkında Tetkikat 270
Tahsin Yıldırım 19-20
Taine (Hippolyte Taine) 17-19, 21, 37-39, 41-42, 44, 48, 51, 67, 70, 87, 97, 99, 101-102, 107-108, 116, 119, 139, 141, 148, 157-158, 166, 241, 252, 256-257, 272, 307, 317, 327, 338, 348
Takvim-i Vekayi 73
Talîm-i Edebiyat 74
Tanzimat Fermanı 70
Tecrübi Roman 328
Terbiye-i İhtisasperestane 103
Tercüman-ı Hakikat 77
Tevfik Fikret 14, 76-77, 191
Théodore de Banville 305
Théophile Gautier 96, 222, 348
Titus Livius 220

V

Vacherot (Étienne Vacherot) 159
Van Dyck (Anthony Van Dyck) 110
Vaterlo Muharebesi 201
Vauvenargues (Luc de Clapiers) 269
Venus De Milo 183
Verdi (Giuseppe Verdi) 66
Vergilius 184, 217, 220-221, 334
Versailles 276
Vicomte de Bonald (Louis de Bonald) 248
Victor Hugo 104, 133, 190-191, 208-209, 221, 259, 272, 288, 292, 305, 307, 319
Viollet Le Duc 18
Voj Dağları 253
Voltaire 83, 87, 147, 153, 204, 219, 248, 262, 267, 269-270, 278-279, 316

W

Wagner (Richard Wagner) 305, 313
Walter Scott 132
Weber (Carl Maria Friedrich Ernst von Weber) 66
Werther 65, 133
Wolff (Christian Wolff) 35

Y-Z

Yunanistan 51, 57, 133, 136, 178, 181
Zola (Emile Zola) 80, 99, 233, 327-332, 335